

I kolett och vapenrock

Bond Erik Matsson berättar

Bond Erik Matsson föddes 1883 som son till Bond Mats Andersson och hans hustru Nisis (Myr) Margit Persdotter i Utanmyra. Han var familjens tredje barn. Den äldste brodern Anders, född 1875, levde knappt tre månader. Enligt traditionen fick nästa son, som föddes två år senare, ärva hans förnamn Anders. Barnaskaran kom att utökas med Anna 1880, Erik 1883, Per 1886, och Mats 1889 och död tio månader gammal. Barnadödligheten var stor och relativt enkla förkylningar eller barnsjukdomar tog många liv. Dottern Maria kom till världen 1890 och strax därefter flyttade familjen till hustruns hemgård i Kulåra, där det sista barnet Karolina föddes 1894.

Bröderna Anders och Per växte upp och kom att bruka gården, systrarna Anna och Karolina gifte sig med bröderna Håll Nils Mattsson och Håll Anders Matsson i granngården och Maria med Mats Hedman i Ryssa och skötte posten där medan Erik ville ”ut i världen”. År 1902 flyttade han till Kungliga Svea Livgarde i Stockholm, där han tog värvning vid ingenjörs kåren. Där fanns redan några kamrater från hemsöcknen med samma framtidsplaner. Fyra år senare tog han på grund av ohälsa avsked med högsta betyg från korpralskolan och flyttade hem igen.

Kanske hade Erik redan då drabbats av den sjukdom som ändade hans liv? Så här berättar han om militärlivet i en bevarad ”skrivbok”. Minnena har fått rubriken ”I kolett och vapenrock”.

En ”kolett” var en uniformsjacka med hög krage och fastsydda axelklaffar, som användes av artillerister.

”Det efterföljande är, med undantag af några historier, af mig upplefvat. Jag vill understryka detta därför att en civil hjärna knappast kan fatta en del af dessa episoder annat än som mer eller mindre lyckade fantasifoster och jag framför allt vill fråntaga det hela karaktär af vanliga kasernhistorier. Det är helt enkelt mina minnen från mitt militärlif.

De är först och främst afsedda för mig själf såsom fixpunkter när jag vill påminna mig lifvet inom gråa kasernerna, svettdrypande dagar på Upplands slätter, blekröda höstmorgnar då solen gick upp ur fukt och dimmor och så småningom fick lif i stelfrusna fältvakter och icke minst om ljusa midsommarnätter då dansen tråddes i Södermanlands hagar, men kunna de därtill intressera någon människa så icke mig emot”.

Orsa den 1 november 1907

E.M.

Preludium

Underligt hur det där krigarlifvet kan locka och dra. Det drar ju årligen tusenden af unga människor in i vapenrocken trots att historier om öfvervåld från befäl, svältföda och penningbrist hagla öfver dem så snart de yppatt sitt hjärtas tanke.” Äfven mig lockade och drog det tills jag följde med. Detta t.o.m. så tidigt att jag måste vända om med beskedet att vänta ett år till. Af en vän fick jag vid detta tillfälle följande verser till tröst i bedröfvelsen.

Stjärnor blinka
ned på vår ödsliga stig
stjärnorna vinka
fattiga bönder till sig.

Vänligt han nickar
långa drasuter till sig
korta han skickar
hem, de ej duga i krig.

O, den som hade
ben liksom somliga ha
bröder hur glade
skulle till Stockholm vi dra.
Ser Du på stranden
utaf den fullbyggda ön
med sabeln i handen
står där en värfvare skön.

O, den som hade
ben liksom somliga ha
broder, hur glade skulle
vi till Stockholm dra.

Men min väntans tid tog också en ände och jag fick resa ner till vår hufvudstad som, trots mina 17 år, hägrade som någonting svårfattligt stort. Ankomsten till Stockholm ägde rum vid 11-tiden på kvällen hvarpå jag omedelbart fördes till kasern af en gammal vän. Mina minnen från den natten är icke de ljusaste. En hård och rundstoppad madrass och ett oafbrutet, det öfvertygelsefullaste svärjande i ett af logementets hörn. En stackare hade nemligen tandverk enligt vad jag kunde förstå. På morgonen purrades hvarje sömnig själ kl. 6 och städning och putsning började. Jag stod där emellan ett par sängar och kände mig bortkommen, kunde trots upprepade försök inte ens bädda sängen som jag såg de andra gjorde tills en hygglig pjäs kom och bjöd mig kaffe i en mugg, som väl inte sett vatten på en månad samt ett stycke mjukt bröd. Socker påstod han icke fanns och jag inlät mig icke heller i några efterforskningar efter de båda sockerbitarna utan betackade mig för alltihop. Detta hände innan jag lärt huru eftertraktad en sådan portion kan bli, innan jag själf deltagit i hetsjakten efter de största sockerbitarna och med rofdjurssprång kastat mig öfver den ett hårsman större brödbiten. På middagen blef jag inkallad till kårchefen. Överste Stedt och sen var jag anställd vid kåren.

Efter att som flyktigast besett staden, reste jag därpå hem för att återvända först på hösten, då rekrytskolan började. Det var Marie Bebdålsedags morgon som jag steg på tåget vid Centralstationen, hälsad med ställningssteg och militärisk honnör af vännerna G.L.A. (Grudd Lars Andersson i Gruddbo) och K.L.O (Klockar Lars Olsson- senare Lars Siljestränd - i Gruddbo) och när tåget lämnade stadens hank och stör efter sig, sjönk jag ihop i kupéhörnet i salig hänryckning och kunde jag väl annat, mina drömmars mål var ju nått. Jag var volontär vid Kungl. Svea Ingeniörskårs 1 kompani nr. 69”.

Bond Erik var, enligt den levnadsskildring som hans svåger Håll Nils Mattsson skrev i tidningen ”Trefnad” 1918 mycket begåvad, ”bland de styvaste” i matematik, svenska och teckning. Under åren som följde vet vi att han blev ritare, troligtvis efter självstudier per korrespondens liksom svågern Håll Anders Mattsson. Han arbetade på järnvägsbyggen mellan Orsa och Sveg och på banan mellan Östersund och Ulriksfors, ett litet stationssamhälle vid inlandsbanan i Ströms kommun, men fortsatte att vara skriven på sin hemgård i Kulåra. Livet däruppe blev inte som han tänkt sig.

Så här berättar Bond Erik i ett brev skrivet i Östersund i maj 1909. Han tackar för det brev han fått – ”En flik av den gamla goda tiden”. Han skriver att det är skillnad på ”förr och nu”. Inte minst gäller det söndagarna. Då kändes det att det var söndag. Vilken stämning låg det ej över hela gården en söndagsförmiddag och var det ej som att bli en ny människa när man på söndagsmorgonen

fick dra på sig en ren skjorta och ta ner sina söndagskläder. Det var en invärtes avstädnung en gång i veckan. Nu däremot ville jag skratta ett skärande hånskratt. Med de lappade byxorna har man slängt bort söndagarne, den där inre avstädnungen. Och så hopas där sopor och damm och allting blir grått, grått, hela livet förlorar sin färg och blir grått, grått. Men man märker förstås att man gjort en dålig affär sen bytet är gjort, ty affären är så dålig att man förr eller senare måste märka det. Tänk dej, ett par hela byxor på benen men en lumphög där man skulle haft själen.” Bond Erik är bitter. Håll Nils Mattson konstaterar ”han insåg för sent att han gjort ett stort misstag då han förkastat sina fäders näring jordbruket och valt en som han trodde lättare levnadsbana”.

Han blev tidigt intresserad av fotograferingskonsten och lär ha varit den första på Sollerön som hade en kamera. Han var god vän med Johan Öhman och Karl Lärka, som ju blev mer namnkunniga inom det området, liksom system Annas man fotografen och folkminnesupptecknaren Håll Nils Mattsson i granngården.

De fyra unga männen engagerade sig också tillsammans med många andra ungdomar i folkbildningsarbete och nykterhetsrörelsen på ön (Se Sool-Öen 2011). Logen Dalarnas Ögonsten 1038 gav på Bond Eriks och Håll Nils’ initiativ från 1899 ut ovan nämnda handskrivna tidning ”Trefnad” i ett enda exemplar, som lästes upp vid varje månadsmöte. Redan 1897 blev han medlem i logen och hans många idéer och uppslag bidrog till det uppsving logearbetet hade. Han var tidningens första redaktör och förde ungdomens talan. Det var inte alltid populärt bland de konservativa medlemmarna men han tog upptuktelserna och det ibland starka motståndet med jämnmot, presenterade en ny idé och ”alla måste uppskatta hans oegennyttiga arbete och stora förmåga”, skriver hans efterträdare som redaktör för tidningen, Håll Nils Mattsson. Under tiden i Stockholm och vid järnvägsarbetet i norr bidrog han med många värdefulla artiklar och inlägg i. Man hade redan 1893 med Mårten Anders Eriksson som redaktör gett ut tidningen ”Enighet” men den blev av tillfällig natur. Det fanns även en basarversion av tidningen, ”Basar-Trefnad” och ett nummer, som kallades ”Busan-Kari” med skämtteckningar av Johan Öhman, allt för att skapa som titeln säger ”trefnad” bland logemedlemmarna.

Att logen fick en god ekonomi och var skuldfri ”under eget tak”, hade både bibliotek och studiecirkelverksamhet, kunde man till stor del tacka Bond Erik för. Det var han som kom med idén om basarer, som stärkte kassan betydligt och dessutom blev trevliga sammankomster för öns befolkning, allt enligt Håll Nils Mattsson.

Någon gång efter hemkomsten från Stockholm fann Bond Erik kärleken i den fyra år yngre Mats Kristina (Mas Stina) Olsdotter från Bengtsarvet och började drömma om en framtid med henne. Så här diktade han i november 1907.

Till Henne

Jag vill dikta en visa till henne.
som hållit min livslust kvar.
om henne, som smekte mitt ämne
i mörka förtvivlans dar

I höstens regn rusk och dimma
jag stridde en ojämn strid,
då kom hon och bjöd på en strimma
af solljus och sällsam frid.

Hon bar kanske själf på ett öde
så hårt som någonsin mitt,
men ändå hon lyste och stödde
och gjorde från tviflet mig kvitt.

Det fanns nog folk som försökte
att rädda min fattiga själ
men de gingo till slut och mig döpte
till en hedning, en syndens träl.

Se´n hafva dagarna runnit
och fogats samman till år,
och själslugn åter jag vunnit,
fast ej genom ”fader vår”.

Jag vill här visst icke häda.
Jag har respekt för ens tro.
Hvad jag vill är blott att få säga
Hvad som gav åter min tro.

Det var du med ditt älskliga väsen
och rena hoppfulla blick
som hjälpte mig åter på vägen
som hän till det rätta gick.

Haf tack därför, kära bland kära!
Må lyckan bli bofast hos dig
och den afgrund ej komma dig nära
som var nära att uppsluka mig.

Väl soliga leende dagar
ska´ komma äfven till oss,
som hela vår lefnad varar
till vi gömmes inunder ett kors.

*Bond Erik Matsson 1883 - 1912 och
hustrun Mats Kristina Olsdotter 1887 - 1915
Örjangården i Bengtsarvet*

Vad Bond Erik åsyftar är svårt att veta. Kanske var han redan märkt av sin sjukdom? Lungsoten - tuberkulosen kom smygande och få blev botade. I början av 1900-talet var det den vanligaste dödsorsaken vid sidan av åldersrelaterade sjukdomar. Kanske försökte man få honom att ansluta sig till den väckelserörelse som drog fram över bygden? Han kunde inte låta sig omfattas av deras tro. Hans unga fästmö var också sjuklig. Från 1909 finns ett vykort skrivet till henne från Sollerön bevarat. Hon är då inlagd på Falu Lasarett för operation.

På midsommardagen 1910 stod bröllopet mellan Bond Erik Matsson och Mas Stina Olsdotter. Prästen J.A. Thunberg förrättade vigseln. Till en början bodde de på Bondgården i Kulåra men snart riktades blickarna mot en av de äldsta bevarade gårdarna på ön – Örjangården i Bengtsarvet. De hade stora planer för sitt hem. Bond Erik var händig att snickra och påbörjade en restaurering av gården. Bl.a. hade han tänkt sig att pryda väggarna med dalmålningar. Han hade ett omfattande bibliotek och här samlades templarungdomarna till möten.

Men lyckan i Örjangården blev inte lång. Redan i juli 1912 avled Bond Erik Matsson och knappt tre år senare gick hans unga hustru samma öde till mötes. Sida vid sida under varsin gravsten vilar de på Sollerö kyrkogård. Drömmen om ett långt lyckligt liv tillsammans besannades inte.

Margaretha Hedblom

*Stilig ung man, Bond Erik Matsson iförd kolett.
Ateljéfoto*